Stará jedovnická radnice čp. 71

aneb O moravském šintoismu

Josef Plch

O starých časech se s nadsázkou říkává, že tehdy elitu vesnice tvořil trojlístek pan starosta – pan farář – pan řídící (ředitel školy). To posloužilo jako inspirace pro námět obálek posledních zpravodajů – v předminulém byl na obálce kostel, v minulém škola, teď je tedy na řadě radnice.

Kresba *Mgr. Jitky Vávrové* přináší podobu staré radnice čp. 71 z doby před rokem 1937. A také sousedních domů čp. 72 (stojí dodnes) a čp. 169 (již neexistující nárožní dům). Podkladem byly staré fotografie a pohlednice, až na výjimky však neměly potřebnou kvalitu – proto nemůže být podoba radnice zcela přesná. Lví podíl má i *Josef Plch mladší*, který podle dochovaných zobrazení vytvořil počítačový 3D model staveb – až podle něj vznikla kresba. Budova radnice pocházela zřejmě z 18., možná i ze 17. století. Dnes mohla být cennou památkou, ale postihl ji osud řady podobných staveb – jako nevyhovující a stará byla zbořena.

Na Vysočině se zachovala řada gotických (i románských) kostelů, zatímco v našich končinách byly (hlavně za baroka) zhusta bourány a nahrazeny novými (Křtiny, Jedovnice, Ostrov, Bukovinka...). Není to dáno jen tím, že náš kraj je bohatší a lidé „na to měli“, protože románské a gotické stavby lze vidět i v bohatých nížinách okolí Prahy. Zajímavé vysvětlení nabídl PhDr. Jiří Doležel: Jde prý i o etnograficky popsaný jev – řekněme moravská činorodost versus český konzervatismus. Zkrátka na Moravě se už několik století projevuje potřeba stále bourat, stavět, přestavovat, vylepšovat...[1] Z hlediska zaměstnanosti je to rys prospěšný, z hlediska zachování památek devastující.

Obr. 1: Stará pohlednice nese sice tužkou poznamenaný letopočet 1901, ale musí být starší, protože na ní chybí pomník Karla Havlíčka, odhalený v 23. září 1900. Na „hlavním náměstí“ stojí kolem obecního sluhy s velkým bubnem skupinka občanů, zcela vpravo dva muži v mysliveckých (?) uniformách a pes. V pozadí majestátní hostinec čp. 44 a kostel s nižší hlavní věží bez hodin a se sanktusovou věžičkou. Za povšimnutí stojí i malebná pouliční lucerna a řada stromů nejen u cesty, ale i před domy.

Japonské náboženství – šintoismus – má představu, že se ve starých věcech usídlují zlí duchové. Proto se tam běžně vyhazují i relativně nové věci, proto se tam vyrábí (a kupuje) stále nové a nové. Zdá se, že tato idea šintoismu nepozorovaně pronikla i do moravského stavitelství...

Již poněkolikáté využijeme citaci ze strojopisné historie Jedovnic kronikáře Aloise Roudného z roku 1978. Na stranách 48 a 49 čteme:

***Radnice**. Budova obecní radnice byla v minulých stoletích místem v obci, ke kterému se upínaly zraky všech občanů. Někteří s* úctou, jiní s *obavami, další možná s pocitem křivdy. Obecní radnice zůstala místem, kde se rozhodovalo o tom, kdo bude v obci vládnout, jaký v ní bude pořádek a co se bude v obci budovat nového.*

Ne každé obci bylo v minulosti dovoleno mít vlastní radní dům. Byla to určitá výsada větších obcí, povolená někdy samotným panovníkem, nebo pánem obce. Tak tomu bylo i v naší obci. Neznáme rok, kdy byla první radnice postavena. Známe však, že 1. května roku 1670 povolil majitel zdejšího panství Christián z Rogendorfu zvláštním listem stavbu obecního domu. Jak známe zprávy, můžeme věřit, že naši předkové jako obecní představení dlouho nečekali a výhrady použili. Z pozdějších let neznáme o stáří budovy ani o bližších okolnostech žádných zpráv. Při velkém požáru obce roku 1822 neobstála ani radnice a s ostatními domy padla za oběť plamenům. Že už tehdy to byla budova s věží, jak to starší občané pamatují, je jisté ze zprávy, že shořely i věžní hodiny, které byly teprve roku 1846 nahrazeny novými, které tehdejší purkmistr Martin Formánek, číslo 47, koupil. Výkaz výdajů za nové věžní hodiny je uložen v okresním archivu. Radní dům sloužil nejen představenstvu obce, ale po založení čtenářsko-pěveckého spolku Vlastimil ke zkouškám zpěvu, schůzím, později i jako část školy. Roku 1875 byla prováděna oprava střechy radnice. Obecní výbor ujednal s tesaři 27. srpna, že provedou pokrytí střechy a věže šindelem za 90 zlatých. Šindelová střecha byla potom nahrazena tvrdou krytinou.

Obr. 2 a 3: Výřezy ze starých pohlednic, 20.-30. léta 20. století. Vlevo čelní pohled z kopce Větřáku, vpravo pohled z půdy čp. 44 – radnice je částečně kryta vysokou střechou domu Hochwaldů.

Stavba radnice překonávala další léta až do roku 1937, kdy pro stáří a nebezpečí zřícení byla věž radnice zbourána a vnitřek upraven. Z bytu strážníka byla zřízena kancelář starosty. Celá oprava stála 7 000 Kčs. V roce 1938 byl koupen nový nábytek do zasedací místnosti za 3 000 Kčs. Po druhé světové válce se čím dál tím více počala projevovat nutnost stavby pořádné budovy pro obecní správu.

Obr. 4: Vizualizace podle starých fotografií. Vlevo čp. 72, uprostřed radnice, vpravo dům Hochwaldů na roku Legionářské ulice. Za povšimnutí stojí mírně vyosená věž i odražeč kol na nároží. Autor J. Plch ml.

Starou budovu nebylo již možné pro její stáří a sešlost dále opravovat. Toto uznaly i nadřízené orgány a již 9. ledna roku 1955 bylo za pomoci občanů přikročeno k bourání staré radnice. Pro stavbu bylo využito i sousedního domu, jehož majitelem byl Gustav Hochwald, a dalšího obecního domu směrem do ulice, číslo 170. Tím vzniklo větší místo, než měla původní stará radnice.

Rájecký pán - Christian, svobodný pán z Rogendorfu a Mollenburgu - opravdu listinou z 1. května 1670 povolil Jedovnicím stavbu obecního domu, ale nějaká správní budova zde musela stát už dávno. Už před r. 1350 byly Jedovnice povýšeny na městečko a měly mj. vlastní soud. Jeden z tehdy dopsaných článků do brněnské právní knihy písaře Jana, které se týkají Jedovnic, mluví o *„domě soudce“*, zřejmě o rychtě. Její lokalizaci neznáme, nabízí se majestátní poloha dnešního domu čp. 44.

Rychta mohla být vrchnostenská, dědičně pronajímaná rychtáři. Možná proto jedovničtí konšelé zatoužili po vlastní budově. Vrchnost se možná podílela na financování stavby či alespoň na zajištění plánů. Nevíme ovšem, zda v roce 1670 šlo o lokalitu čp. 71, ani to, zda prvotní stavba nebyla později stržena a nahrazena novou. Více by se možná dalo najít ve fondech Moravského zemského archivu...

Obr. 5: Radnice v Lomnici u Tišnova. Převzato z www.turistika.cz; foto Pavel Samuel.

PhDr. Jiří Doležel a Mgr. Aleš Flídr nezávisle na sobě konstatovali typovou podobnost naší staré radnice a radnice v Lomnici u Tišnova (foto). Ta byla dokončena před r. 1680, od té naší se liší vlastně jen mírně předsazenou věží. Lomnická stavba je zcela symetrická, u naší radnice zaujme mírné vyosení věže směrem k severu, jež by mohlo signalizovat nějaký složitější stavební vývoj.

Požár z roku 1822 připravil budovu nejen o hodiny, ale jistě i o střechu. Je možné, že tehdy byly odstraněny i případné zdobné štukové prvky.

V roce 1847 (ne 1846) byly pořízeny nové věžní hodiny – konšelé se tehdy zřejmě rozhodli alespoň částečně vrátit radnici lesk. Výkaz nákladů je pod inv. č. 57 uložen v okresním archivu ve fondu obce. Text přečetli Miloslav Kuběna a Mgr. Jana Mazáčková Ph.D., cituji první tři položky: *„Wegkaz: Nowich wěžowich hodin na Rathozu w Městečku Jedownicych, ze čtwrtima a dwauch zvonů zwonowiho Materyalu, třech Cyferplátů ze ssesti pozlacenyma zakrama. Roku 1847. a syce: 1) Slaupskymu hodinárowi za wihotowenj gednech wěžowich hodin, z kutyho železa, s hutrowanyma djry, mosazny a ocelowima dwauma kolečkama, třech werků, daucy, bigecy čtwrti, a hodin, až na mjsto postaweny, bez cyferplotů a bez záwažj, a bez ssnur prowazowich, dle sgednané ceny za 300 fr.*

2) Za dwa zwony z dobryho zwonowiho Materialu, a syce: čtwrtowi *zwonma wáhi 24 lb, a hodinowý 45 lb, po spolu 69 lb, který Matoš Nezwal z No. 35. w přitomnosti Jána Plcha z No. 43 w Brně Fabryce u Luca, a N: 2 fr 30 kr platili 172 fr 30 kr.*

3) Za 43 lb plechů na tři cyfrplaty, z nétovanym wirownánj 20 fr 30 kr.

Obr. 6: Radnice v Lomnici u Tišnova. Převzato z wikipedie.

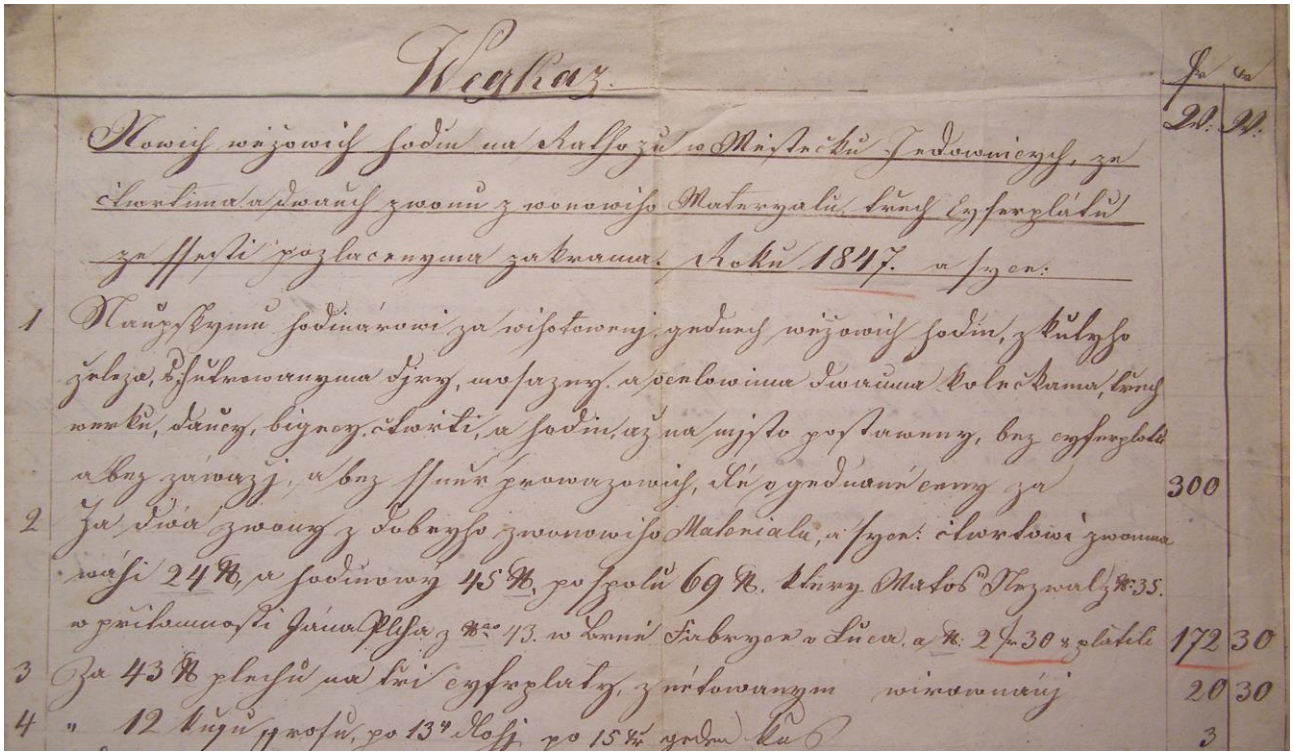

Obr. 7: Výřez z výkazu nákladů na pořízení nových věžních hodin v roce 1847. Červeným podtržením již někdo v minulosti zvýraznil nesoulad mezi sumami uvedenými u druhé položky.

Pokud by snad někdo nerozuměl, je třeba vyjasnit tehdejší pravopis: ss = š; g = g, j; j = j, í. Je vidět, že pisatel byl ovlivněn nářečím i hovorovými germanismy.

Zakra či *zakr* je buď hodinová ručička (der Zeiger) nebo jen její hrot (die Zacke). Oříškem je *„hutrování“*. V úvahu připadá termín der Hut (záštita, ochrana...) – snad mosazné ložisko?

Kolísání tvarů – *výkaz* je zapsán jako *vejkaz*, ale *nýtování* jako *nétování*. Nejasný je rozpor částek u položky 2). *Fabrika u Luca* – firma H. A. Luze, z níž vznikla První brněnská.[2]

Volně převyprávěno: *Výkaz za nové věžní hodiny na radnici městečka Jedovnic z roku 1847 se třemi ciferníky s vyznačenými čtvrthodinami, s celkem šesti pozlacenými ručičkami (či hroty ručiček) a se dvěma zvony ze zvonoviny. Položkově:*

1) Sloupskému hodináři za zhotovení jedněch věžových hodin z kované oceli, se třemi mechanismy (pohonem rafik, odbíjením čtvrthodin a odbíjením celých hodin), bez ciferníků, závaží a závažových lan, včetně mosazných pouzder přes zdi pro pohon rafik a dvěma ocelovými kolečky, včetně montáže na místě za sjednanou cenu 300 zlatých (florénů).

2) Za dva zvony (cymbály?)[3] z dobré zvonoviny (čtvrťový zvon má asi 12 kg, hodinový 22,5 kg, celkem 34,5 kg), které Matouš Nezval z čp. 35 za přítomnosti Jana Plcha z čp. 43 v brněnské firmě Luz částkou 172 zlaté 30 krejcarů zaplatili.

3) Za 21,5 kg plechů na 3 ciferníky, s jejich nýtováním a rovnáním 20 zlatých 30 krejcarů.

Celkové náklady tehdy dosáhly 581 zlatý a 52 krejcarů.

Obr. 8: Vizualizace podle starých fotografií. Vlevo čp. 72, uprostřed radnice, vpravo dům Hochwaldů na roku Legionářské ulice. Za povšimnutí stojí mírně vyosená věž i odražeč kol na nároží. Komín měl hlavici zřejmě jinou, snad plechovou. Podle této předlohy vznikla titulní kresba. Autor J. Plch ml.

Protože věž byla snesena v roce 1937, hledal jsem příslušné zápisy v Knize protokolů obecní rady a zastupitelstva 17. 3. 1936 - 12. 4. 1938 (SOkA Blansko, fond obce Jedovnice, inv. č. 20):

Str. 235-236, Zápis o schůzi obecní rady, konané dne 20. srpna o 8. hodině večerní v místnosti obecní radnice. Bod 3 – Opravy radnice: Usneseno jednomyslně, by se do kuchyně dala nová podlaha a ve světnici podlahu jen vyspravit. Do bytu zavésti elektriku v trubkách. Stropy ve světnici i v kuchyni zašalovat a nahodit. Dáti jiné okno do kuchyně. Omítku v kuchyni i ve světnici odřít a znova ji nahodit. Elektriku zadati p. Kučerovi. Na opravu bytu pozvati oba stavitele p. Bezrouka i p. Ratislava, by si byt prohlédli a podali oferty. (Oferta = nabídka.)

Str. 286-287, Rada 7. září 1937. Bod 4 – Okna do bytu obecního strážníka: Usneseno jednomyslně p. Pašovi nechati udělati podlahy v radnici a p. Dvořákovi zase v Horce a obecním domě. Okna do bytu použita z domu č. 30. (Původní dům čp. 30 naproti sjezdu od kostela byl tehdy

zbořen při výstavbě nové silnice, protože do ní příliš zasahoval. Dnes je na jeho místě chodník a předzahrádka.)

Rada 8. října 1937. Bod 6 – Oprava radnice: Obecní rada se jednomyslně usnáší na těchto opravách v obecní kanceláři: 1. Vyspravení omítky ve všech místnostech. 2. Přesazení a oprava všech dveří. Nové budou zhotoveny, teprve když se ukáže, že staré nestojí za opravu. 3. Zřízení nové podlahy v kanceláři starosty.

Str. 303-304, Rada 14. října 1937. Bod 3 – Opravy radnice: Protože věž jest chatrná a zabezpečení její by si vyžádalo velikého nákladu, usnesla se obecní rada jednomyslně věž snésti. Přítomno tehdy bylo 8 členů rady, ta byla usnášeníschopná.[4]

Obr. 9: Stará radnice bez věže (vlevo), stav asi po II. světové válce.

Nejstarší obecní kronika na str. 74 jen lakonicky konstatuje: *1937, Oprava radnice: V listopadu byla přestavěna radnice. Stará věž byla stržena, dosavadní radniční místnosti upraveny na zasedací síň pro obec. zastupitelstvo. Z bytu strážníkova udělána kancelář obecní a starostova. Náklad asi 7.000 Kč.*

Zbouráním věže ztratila radnice svou dominantu a sama tím dominantou být přestala. Nicméně tehdejší úpravy tím neskončily, jak prozrazují další zápisy z Knihy protokolů:

Str. 308-309, Rada 26. října 1937. Bod 5 – Opravy radnice: Usneseno jednomyslně poříditi nový komín a příčku ve školní kuchyni. Získaná místnost bude sloužiti za skladiště.

Str. 311-313, Rada 16. listopadu 1937. Bod 5 – Zakoupení nábytku pro obecní kancelář. Rada se usnesla jednomyslně zakoupiti dva psací půlty do kanceláře starosty obce. Nákup ostatního nábytku se odkládá na dobu pozdější. Dále usneseno jednomyslně zakoupiti do zasedací síně od p. Holuba železná kamna značky „Mora“ potřebné velikosti. Půlty p. starostovi do kanceláře se nechají udělati hned. Pan Formánek podává návrh, aby se nechaly dělati p. Kučerovi Janu, neb ten ještě neměl zadanou žádnou obecní práci. Hlasováno 3 hlasy pro, ostatní nehlasovali. Proto se půlty zadají veřejnou soutěží.

Obr. 10: Snímek z filmového dokumentu Mírové dožínky, snad z roku 1954. Zachycuje starou radnici relativně krátce před zbořením.

Bezvěžové torzo radnice bylo zbořeno na začátku roku 1955. A i když nová radnice je jistě budovou prostornější a účelnější, přeci jen oko s potěšením spíše spočine na lomnickém blíženci naší zmizelé stavby.

Stručně k některým detailům titulního obrázku: Brána mezi radnicí a čp. 72 sloužila k vjezdu do dvora nejen radnici, ale i domu čp. 170 (již neexistuje) a 168 v Legionářské ulici. Vížka na věži snad kdysi nesla radniční zvon, sloužící k oznamování požárů i k jiným účelům, na starých fotografiích ale není jasné, zda už nebyla celá uzavřená. Komín byl v době před zbořením věže zřejmě zakončen nějakou komplikovanější hlavicí, na obrázku je barokní zakončení komína.

Rohový dům čp. 169 měl vyšší hřeben střechy, než radnice, před II. světovou válkou byl v přízemí obchod s textilem rodiny Hochwaldů, jež zřejmě bydlela v patře. Po válce bylo prý patro neobydlené, v přízemí fungoval obchod s mlékem – pro výkup i prodej. Podle vzpomínek pana

Vlastimila Hédla byly na staré radnici i v domě 169 všude obloukové klenby, což by svědčilo pro vyšší staří těchto staveb.

Výstavba nové radnice a připomenutí několika zmizelých domů se bude týkat některý z příštích článků.

Závěrem mám prosbu (nejen) na pamětníky – pokud někdo máte fotografie ze dvora staré radnice, z interiérů, z jejího bourání, fotografie radnice bez věže z let 1938-1954, nebo pokud si pamatujete, jaká byla vnitřní dispozice této budovy – kontaktujte mne, prosím.

In: Jedovnický zpravodaj 1-2 / 2016, leden-únor (rozšířená verze)

---

[1] Další možné srovnání - v sousedním Rakousku lze vidět udržované hrady, zatímco ty naše byly často opuštěny a následně posloužily jako levné kamenolomy. Otázkou ovšem je, zda nejde jen klamný první dojem.

[2] Objasnění záhadného textu „u Luca“ je dílem PhDr. Jany Brychtové. Protože jde o věc ne příliš známou, ocituji informace:

a) http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=osobnosti:

Heinrich Alexandr Luz (* 15.8.1787 Würtembersko – † 5.6.1852 Brno), brněnský strojírenský podnikatel, jeden ze zakladatelů První brněnské strojírny. V roce 1821 se oženil s Johannou Elisabethou Katharinou Reiffovou (* kolem 1787 Bietingheim; Německo – † 30.10.1853 Brno), vdovou po Janu Reiffovi, jenž byl jedním z majitelů textilního a strojírenského závodu ve Šlapanicích. H. A. Luz pracoval jako hodinář ve Štrasburku, poté zaměstnán ve strojírně ve Svatém Blažeji, 1814–1821 zaměstnanec drastírny, přádelny vlny a strojírny Jana Reiffa, Friedricha Schölla a Mammerta ve Šlapanicích, od roku 1821 vedoucí strojírenského závodu ve Šlapanicích. V roce 1838 přesunul strojírenský závod do Brna k říšské silnici na Olomouc (na dnešní Křenovou ulici).

Jeho syn Karl Friedrich Luz (* 13.12.1821 Šlapanice – † 23.10.1905 Brno) v roce 1847 od otce formálně odkoupil rodinnou strojírenskou firmu, ale fakticky ji převzal až po jeho smrti v roce 1852. Závod vyráběl parní stroje, cukrovarnická a lihovarnická zařízení, anglické a francouzské mlýny, mlynářské stroje, strojní pily, lisy, čerpadla, požární stříkačky a parní kotle. V roce 1872 se dohodl na sloučení svého podniku se strojírnou Thomase Bracegirdla a její přeměnou na akciovou společnost s názvem První brněnská strojírna, kde se stal zástupcem předsedy správní rady. V roce 1900 se společnost spojila s firmou Friedricha Wanniecka.

Friedrich Wannieck (* 19.7.1838 Brno – † 21.4.1919 Merano), jeden ze zakladatelů věhlasu brněnského strojírenského průmyslu, komplex jeho továrních budov je dodnes znám jako Vaňkovka.

b) http://euro.e15.cz/profit/kdyz-brnu-vladly-stroje-881601:

Johann Reiff se narodil roku 1772 v německém Urachu. Jeho otec byl zámečníkem a výrobcem věžních hodin, malý Johann byl proto přímo předurčen k práci mechanika. Kolem roku 1800 přišel na Moravu, kde nejdříve pracoval v jedné z brněnských vlnařských továren. Od roku 1806 se začal prosazovat i jako vynálezce a konstruktér textilních strojů. Od počátku se mu dařilo, roku 1814 se proto rozhodl vybudovat vlastní firmu. Odešel do Šlapanic u Brna, kde spolu s bratry Schöllovými a Christianem Memmertem založili malou přádelnu vlny. Stroje přitom vyráběli jen pro vlastní potřebu.

Johann Reiff se stal vedoucím závodu a zasloužil se o slibný rozvoj podnikání. Po roce 1815 ale nastala krize textilního průmyslu a tržby výrazně poklesly. Šlapanická továrna se dostala do velkých problémů a bylo jisté, že pouze s výrobou vlněného zboží dlouho nevydrží.

Reiffa však napadla spásná myšlenka. Všechny textilní podniky měly tehdy zájem o nové stroje a přesně takové on vyráběl. Skončil proto s neefektivním zpracováním vlny a začal se naplno věnovat strojařině. Na pomoc si přizval krajana Heinricha Alexandra Luze a společně položili roku 1816 základ pozdější slavné firmy.

Heinrich Alexander Luz se stal Reiffovým zástupcem a po jeho smrti v roce 1820 vedení továrny převzal. Podíl ve firmě měli stále ještě bratři Schöllové, roku 1821 dostala proto společnost název „Schöll und Luz“. Hlavním výrobním programem se stala stavba parních strojů a parních kotlů, které v pozdějších letech doplnily ještě hasičské stříkačky, hydraulické lisy a různé druhy soustruhů. Roku 1838 se Luz rozhodl osamostatnit a firmu přesunul ze Šlapanic do Brna, kde na předměstí při olomoucké silnici vybudoval novou továrnu. Dočasně si vzal za společníka anglického mechanika Dobse, počátkem 40. let 19. století se ale již zcela sám stal jedním z nejvýznamnějších výrobců parních strojů na Moravě. Roku 1847 podnik formálně prodal synovi Karlu Friedrichovi, ve skutečnosti ho však řídil až do své smrti v roce 1852. Karl Friedrich Luz začal neprodleně s modernizací provozů. V roce 1853 postavil novou kuplovací pec, vybudoval sklad železa a uhlí, přestavěl kotelnu a do tří let začal i s rozšiřováním slévárny. V 70. letech 19. století však přišla další krize vlnařského průmyslu, která se tentokrát dotkla i strojírenských firem. Řešením se stalo vytváření větších výrobních celků, na což musel roku 1872 přistoupit také Luz. Fúzí s podnikem Thomase Bracegirdla vznikla akciová společnost „Erste Brünner Maschinen-FabriksGesellschaft“ („První brněnská strojírna“).

c) http://www.vcernovicich.cz/cernovicka-historie/prvni-brnenska-strojirna :

Historie První brněnské strojírny začíná už ve Šlapanicích. Počátky strojírny souvisí s příchodem Johanna Reiffa (1772–1820) a Jakuba Friedricha Schölla (1770–1841) z Württemberku do Šlapanic v roce 1814. V roce 1816 zakládají ve Šlapanicích přádelnu Johann Reiff & Comp. V roce 1818 se k nim připojuje Heinrich Alexander Luz. Po Reiffovi smrti přebírá v roce 1821 podnik právě Luz a začíná se věnovat v první řadě výrobě parních strojů, a to jako první firma v Rakousku-Uhersku. V roce 1836 dochází k přesunu výroby na Olomoucku ulici. 16. srpna 1836 koupil Luz pozemek od dosavadního majitele Andrease Schimmela z Černovic za 1 100 zlatých konvenční měny. Ve stejném roce se definitivně oddělila strojírna v Olomoucké ulici od původní přádelny a firma fungovala pod názvem “K.k. priv. Maschinenfabrik H. A. Luz, Brünn”.

V roce 1852 umírá H. A. Luz a firmu po něm přebírá jeho syn Karl Luz. V letech 1857–1862 dochází ke značnému rozvoji a přistavění kotlárny a slévárny. Podnik byl nejvýznamnějším výrobcem parních strojů v Brně. V roce 1872 se firma spojuje s firmou “Thomas Bracegirdle & Sohn” (měl strojírnu v dnešní Mlýnské ulici) a vzniká První Brněnská strojírna (Erste Brünner Maschinen-Fabriks-Gesellschaft). V roce 1873 udeřila celosvětová krize a její důsledky se nevyhnuly ani nově vzniklé strojírenské společnosti. Provoz původní Bracegirdleovy továrny byl úplně zrušen a její výroba byla přesunuta na Olomouckou ulici, kde muselo dojít k následnému výraznému rozšiřování výrobního areálu. Dochází také k redukci ve výrobním sortimentu společnosti – výroba strojů pro textilní průmysl byla zcela zastavena.

V roce 1902 dochází ke spojení společnosti se strojírnou Friedricha Wanniecka, nacházející se na Trnité ulici. První brněnská strojírenská byla v tomto období počátku 20. století považována za jednu z nejvýznamnějších strojíren Rakouska-Uherska, před první světovou válkou zaměstnávala téměř 1500 zaměstnanců.

[3] Dnešní terminologie rozlišuje cymbál (nepohyblivý zvon, do kterého bijí kladívka) a cimbál (strunný nástroj rozeznívaný paličkami). Předpokládám, že původně byl obvyklý tvar cymbál (vzhledem k tvrdé výslovnosti, podobně jako zyma či cyfrplát). Až následně asi došlo k „zespisovnění“ u častěji užívaného hudebního nástroje, zatímco méně často užívaný odborný název pro zvon si udržel původní tvar.

[4] Je zvláštní, že negativní dopad na vnější vzhled radnice asi nikdo nebral v potaz. Přitom – například v blízkém Blansku byla naopak v roce 1904 radnice věží dodatečně opatřena, aby vzhled budovy byl reprezentativnější. Dodnes má blanenská radnice věž s hodinami, věž je zakončena lucernou s malým zvonem. Nedělám si ovšem iluze, že rozhodování dnes dopadlo jinak – velmi často vítězí názor, že „oprava by byla drahá, nejlepší je zbořit a případně postavit znovu“. Tak zmizela relativně nedávno i věž z hasičského z hasičského domu v Marianíně, věž ze sokolovny v Lipovci, panský dvůr (Zezulákův statek) v Kotvrdovicích, Panský dům v Jedovnicích, salmovský lovecký zámeček u Jedovnic...